

УДК. 930.85: 008 (512.1)"XX - XXI"

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-21-8>

Сорокін С.В.

<https://orcid.org/0000-0001-5014-8415>

Пророченко Н.О.

<https://orcid.org/0000-0002-9503-1197>

УКРАЇНЬСЬКА ТЮРКОЛОГІЯ У XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.: РОЗВИТОК І ОСНОВНІ ЗДОБУТКИ

Дослідження містить аналіз процесу становлення, професійного зростання та основних здобутків тюркологічних досліджень в Україні. Визначено, що поштовхом для розвитку української тюркології стало здобуття незалежності України у 1918 р. та утворення спеціальних наукових установ (Української Академії наук, Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства, Тюркологічної комісії), які забезпечили розвиток тюркологічних розвідок. Особлива увага до тюркологічного напрямку українських науковців-сходознавців визначалася тривалими історичними зв'язками українського населення з тюркськими народами України і становленням міждержавних відносин з Турецькою Республікою та необхідністю їх подальшого розвитку. Зазначено, що у часи панування радянської влади в Україні тюркологія занепадає через масові репресії проти українських тюркологів, руйнування наукових осередків у 1930-і рр. і відсутність спеціалізованих наукових установ і шкіл у подальшому, що було пов'язано з централізацією такого роду досліджень у Москві. Сприятливі умови для відродження тюркології як самостійного наукового напрямку відбувається після відновлення незалежності України, що свідчить про актуальність і практичну значущість для нашої держави таких досліджень. Розвиток і наукові результати української тюркології є вагомим внеском у розбудову гуманітарних зв'язків між українським і тюркськими народами та державами. У статті представлено характеристику основних напрямів наукової діяльності українських тюркологів, узагальнення їхнього наукового спадку та аналіз тюркологічних розвідок. Звертається увага, що сучасною парадигмою розвитку тюркологічних досліджень в Україні стає розширення сфери дослідження українсько-турецьких відносин, поглиблення вивчення степових культур, що існували на території України та їхнього впливу на українську культуру і менталітет.

Ключові слова: сходознавство, тюркологія, А. Кримський, Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства, дослідження українсько-турецьких відносин.

Географічне розташування України, тісний зв'язок її населення з тюркськими народами, що в різний час проживали і проживають на українській території, багатостолітні взаємини з Османською імперією, Кримським ханатом, взаємовигідна співпраця з Турецькою Республікою обумовили інтерес до тюркської тематики в українському суспільстві та формування спеціалізованих установ і плеяди видатних фахівців-тюркологів.

Метою дослідження є системний опис основних етапів розвитку української тюркології у XX – на початку XXI ст, напрямів наукової діяльності українських тюркологів, узагальнення і характеристика їхнього наукового спадку та сучасних тюркологічних розвідок в Україні.

Актуальність даного дослідження ми вбачаємо в тому, що етнолінгвістичний, соціополітичний та культурний вплив тюркських народів на історичний процес в Євразії в цілому і в Україні, зокрема, є важливим напрямком сучасних гуманітарних досліджень. Погоджуємось з думкою засновника Українського наукового інституту Гарвардського університету вченого-сходознавця Омеляна Пріцака, що справжній історик України мусить бути також й тюркологом. Розвиток і наукові результати української тюркології є вагомим внеском у розбудову гуманітарних зв'язків між Україною та тюркськими народами і державами.

У вітчизняній історіографії найбільш ретельно досліджено період становлення української тюркології у першій третині ХХ ст, пов'язаний з діяльністю Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства та науковим спадком видатного українського сходознавця кримськотатарського походження А.Ю. Кримського. Цим питанням присвячений низка праць І.Ф. Чернікова та Е.Г. Циганкової [1; 2; 3; 4; 5]. Фактичний розгром української сходознавчої і тюркологічної школи у 1930-і рр. і відсутність можливості вільного наукового пошуку та спілкування із міжнародною науковою спільнотою за часів радянської влади стали причиною відсутності в Україні потужних тюркологічних осередків та комплексних досліджень. Тюркологія була представлена працями окремих науковців, що, природно, не стало предметом глибокого аналізу. Можна у цьому контексті згадати статтю Е.Г. Циганкової [6]. А також публікації, що були присвячені персоналіям українських сходознавців-тюркологів. Найбільш ємною є історіографія, що досліджує життя і наукову діяльність А.Ю. Кримського [7; 8; 9; 10; 11; 12]. Варто відзначити докладні дослідження Ю.М. Кочубея, присвячені В.В. Дубровському та В.М. Зуммеру [13; 14], статтю А. Фелонюка, про Є. Завальського [15]. Аналізу внеску українських тюркологів у вивчення української історії, зокрема, козацької доби і українсько-турецьких відносин з залученням турецьких архівних документів міститься у статті Ф. Туранли [16]. Відомості про життя і науковий доробок українських сходознавців зібрано у бібліографічному довіднику «Сходознавство і візантологія в Україні в іменах» [17]. Дослідженню кримознавства присвячені ґрунтовні праці А.А. Непомнящего [18; 19]. Водночас, розгляд публікацій, присвячених дослідженню порушеної нами проблематики, дозволяє стверджувати, що вона потребує подальшого вивчення.

У 1918 р., коли Україна набула статусу незалежної держави, була заснована Академія наук України, одним з фундаторів якої став вчений-орієнталіст А.Ю. Кримський. За його активної участі сходознавство в Україні стає окремим науковим напрямом. Після повернення в Україну А.Ю. Кримський розпочав роботу над створенням національної сходознавчої школи, став очільником Тюркологічної комісії (1929–1934), автором перших україномовних тюркологічних праць. Знаковою для української тюркології стала його праця «Історія Туреччини. Звідки почалася Османська держава, як вона зростала і

розвивалася і як досягла своєї слави в могутності», видана у 1924 р [20], а також «Вступ до історії Туреччини» [21], «Історія Туреччини та її письменства» [22], «Із історії турецького письменства XIV в.» [23], «Тюрки, їх мови та літератури» [24]. Важливість дослідження тюркологічної проблематики вчений обґрунтовував тісним зв'язком і переплетінням доль українського і тюркських народів.

Характерною рисою наукових праць А.Ю. Кримського була велика увага до першоджерел. У своїх дослідженнях він спирається на східні, західноєвропейські та слов'янські роботи. У дослідженнях, присвячених турецькій історії, вчений зосереджує особливу увагу на кількох сюжетах. Серед них питання походження турків, їхньої міграції від передгір'їв Алтайських гір на Захід; процес виникнення в Малій Азії емірату турків-османів і його перетворення протягом порівняно короткого часу на могутню світову державу – Османську імперію; створення історичних портретів турецьких султанів, яких вчений характеризує не тільки як найвищих представників державної еліти, успішних воєначальників, а й як яскравих багатогранних особистостей. Історик приділяє особливу увагу питанню культурних взаємовпливів вважає, що для османської держави XIV–XVI ст. було характерним високий рівень «послов'янщення в своїх найвищих або в найвпливовіших верствах» [25, с. 163].

Серед усіх тюркомовних громад України найбільшу увагу А.Ю. Кримський у своїх наукових розвідках приділяє кримським татарам. Основні сюжети, що вчений розглядає у своїх публікаціях, – це історія і культура кримськотатарського народу. Так, йому належить цикл статей у збірці «Студії з Криму» (1930) – «Сторінки з історії Крима та кримських татар», «До історії теперішніх 25% татарської людності в Криму», «Література кримських татар», «Кримське ханство» [26]. В архівних фондах зберігається і низка рукописів вченого, присвячених вивченню проблем мов, літератур та історії тюркомовних народів. Остання опублікована за життя робота А.Ю. Кримського (1938 р.) була присвячена історії і культурі Азербайджану [27].

В сучасній Україні ім'я Кримського носить Інститут сходознавства НАН України, проводяться щорічні міжнародні наукові читання ім. А. Кримського, а також встановлено премію НАН України ім. А. Кримського.

У цей період починає формуватися мережа установ, які перетворюються на центри сходознавчих досліджень. У 1918 р. в Києві було відкрито Інститут східних мов, з 1925 р. він перетворюється у Всеукраїнський центр наукового сходознавства, починають функціонувати курси турецької мови. Дослідження в галузі тюркології інтенсифікувалися з появою в 1926 р. у тодішній столиці УСРР – Харкові – Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС), в рамках якої сформувалася ціла плеяда науковців-тюркологів (В.В. Дубровський, М.В. Горбань, В.М. Зуммер, Л.І. Величко О.О. Сухов, та

ін.). Асоціація нараховувала 275 осіб і включала декілька філій: Харківську, Київську, Одеську [28, с. 34].

В Харківському осередку Асоціації активно досліджували економічне життя Туреччини, її ринки, становище селянства, зовнішню торгівлю УСРР та СРСР з Туреччиною. Варто відзначити праці Л. Величка «Сучасна Туреччина» [29] та Ф. Гарана «Туреччина: географічний нарис» [30]. Ці видання давали широке уявлення про події, загальний стан, проблеми та перспективи розвитку тогочасної Туреччини. В них міститься характеристика географічних та кліматичних умов, забезпечення країни корисними копалинами, стан та перспективи розвитку сільського господарства, трудових ресурсів, транспортної інфраструктури Туреччини. Дослідником тюркського мистецтва і засновником нового наукового напрямку – орієнтального мистецтвознавства в Україні був В.М. Зуммер. У центрі його уваги було мистецтво тюркських народів як носіїв традицій кочової культури. Вчений вивчав пам'ятки художньої творчості народів Криму та Кавказу. У статті «Основні риси мистецтва турецьких народів В.М. Зуммер виявляє спорідненні риси в архітектурі різних тюркських народів, основні етапи її еволюції, звертає увагу на своєрідність тюркської культури [31]. У співпраці з колегами (Д.П. Гордєєв, М.І. Вязьмітіна) ним проводились археологічні розкопки в Криму, Азербайджані, Узбекистані, було зібрано цінні колекції ужиткового мистецтва для музеїв Харкова і Києва. Членами Харківської філії Асоціації було організовано курси східних мов з трьома відділеннями – турецьким, перським, японським. Для потреб сходознавчих курсів Т.І. Грунін написав підручник турецької мови [32]. Так, перша в СРСР граматика турецької мови за новим латинським алфавітом з'явилася українською мовою.

У Київській філії ВУНАС з ініціативи А.Ю. Кримського була утворена Тюркологічна комісія (1929-1934). Метою своєї діяльності її співробітники визначили вивчення східних елементів в українському мистецтві, літературі, культурі загалом, встановлення меж розселення тюркських народів у минулому. Передбачалося провести інвентаризацію всіх східних пам'яток, скласти мапу археологічних знахідок, а також організувати екскурсії та експедиції для ознайомлення з татарською старовиною. Головним спеціалістом в тюркологічній комісії став Т.І. Грунін. Протягом 1934–1936 рр. він підготував праці «Тюркские элементы в топонимике Украины», «Половецкий язык и его место среди тюркских языков», «Этапы развития турецкого литературного языка», але вони втрачені. Збереглися результати його досліджень вірмено-половецьких актів XVI ст. з архіву вірменської громади Кам'янця-Подільського [33]. За короткий період свого існування Комісії вдалося видати лише монографію самого А.Ю. Кримського «Тюрки, їхні мови та літератури» і збірку «Студії з Криму», які згадувалися вище. На курсах східних мов, які функціонували в Києві з 1925 р. (спершу мали назву «Семинар східних мов»),

існувало відділення турецької мови. Постійними викладачами семінару були Т.І. Грунін (турецька мова), Б.Г. Курц (географія Туреччини).

Тюркологічний напрям активно розроблявся науковцями Одеської філії ВУНАС. Так, науковий секретар філії Ф.Є. Петрунь займався пошуковою археографічною та бібліографічною роботою і створив колекцію старовинних мап (мапографічний кабінет) України. У центрі його досліджень опинилися українсько-татарські відносини, питання господарської експлуатації степу та лісостепового Побужжя [34]. Тюрколог та україніст О.Б. Варнеке вивчав проблеми соціальної і економічної історії ногайців [35]. Саме в Одесі створено було декілька тюркологічних комісій: антропологічних досліджень тюркомонгольських впливів на українську людність, археологічних досліджень культурно-побутових впливів на Україну, історії та етнології тюркських народів, секція вивчення тюркської культури [36, с. 21]. У 1927 р. розпочав роботу гурток турецької мови.

У 1927 р. ВУНАС розпочала друк журналу «Східний світ» (1927–1931), матеріали в якому публікувалися (крім першого номеру) українською мовою. За період свого існування було опубліковано 415 матеріалів, з них 37 присвячені Туреччині і 48 матеріалів про східні народи, які перебували раніше або зараз живуть на території України [37, с. 191, 196]. Статті охоплювали різноманітну тематику: національний склад населення, політичні процеси в Туреччині, її політику зміцнення суверенітету, економічний розвиток, стан і перспективи українсько-турецьких зв'язків, літературні пам'ятки, бібліографічні огляди, твори турецьких авторів та рецензії на твори. Два останні номери журналу – 6 (15) за 1930 р. і здвоєний 1–2 (16–17) за 1931 р. вийшли під назвою «Червоний Схід». Журнал продемонстрував наявність в Україні серйозного наукового потенціалу в тюркологічній галузі, відіграв значну роль в розвитку української науки та у популяризації турецької культури.

У цей період глибокі дослідження у галузі системного вивчення історії і культури Туреччини, українсько-турецьких взаємин здійснював історик і тюрколог В.В. Дубровський. Вчений вважав, що розуміння своєї історії необхідно розширювати за рахунок знань історії, культури, звичаїв і ментальності сусідніх народів. Він звертав увагу на необхідність переоцінки погляду на відносини України зі східними сусідами, на створення концептуальних підходів до історичних питань, не обмежуючись накопиченням фактів та цифр. Зокрема, у праці «Про вивчення взаємин України та Туреччини у другій половині XVII ст.» він доходить висновку, що в цей період українсько-турецьке протистояння проходило «під впливом нового фактору (існування нової держави – гетьманської України) і що всі зносини за цих часів, поза старими побутовими рисами, набували нового характеру: це державно-правні та міжнародно-правні акти, які провадяться звичайним дипломатичним шляхом». І тільки імперіалістична політика Москви поклала край розвитку започаткованого Б. Хмельницьким «туркофільства» в українській політиці.

[38, с. 172]. Вагомими тюркологічними працями В.В. Дубровського стали також монографія «Богдан Хмельницький і Туреччина», її фрагменти були опубліковані в «Чорноморському збірнику» [39], «Україна й Крим в історичних взаєминах (Історико-бібліографічна розвідка)» [40], де В.В. Дубровський подає з коментарями перелік більше сотні джерельних матеріалів і досліджень російською, західноєвропейськими та українською мовами, які стосуються історії Кримського півострова. Відомо, що вченим було підготовлено підручник «Короткий курс турецької палеографії», він брав участь в укладанні українсько-азербайджанського словника (25000 слів) [41, с. 14]. Обидві праці залишилися в рукописах і були втрачені під час арешту (1934). Дубровський В.В., який володів турецькою мовою та постійно її вдосконалював, багато перекладав. На початку 1930-х рр. вийшли друком декілька його перекладів турецьких письменників Якуба Кадрі, Рефіка Халіда, Омера Сейфеддіна та ін.

На розвиток тюркологічних досліджень позитивно вплинуло розширення політичних і культурних контактів України з Турецькою Республікою: 2 січня 1922 р. було підписано договір про дружбу і братерство між Туреччиною та Україною. Робота українських тюркологів супроводжувалась встановленням і розвитком гуманітарних зв'язків двох держав. Наприкінці 1927 р. відбувся візит турецької делегації до Харкова для налагодження економічних і культурних відносин України з Туреччиною. ВУНАС спільно з Українською торговельною східною палатою провела спеціальне засідання, було досягнуто домовленості про розширення науково-культурних зв'язків. У 1928-1929 рр. група українських вчених (А. Гладстерн, В. Зуммер, А. Сухов, ін.) здійснила експедицію до Туреччини. Мета візиту полягала в ознайомленні з роботою турецьких наукових, літературних, культурних організацій для налагодження співробітництва істориків України і Туреччини і вивчення українсько-турецьких відносин у XVII – XVIII ст. [42, с. 22]. Важливим результатом візиту стало рішення про створення двосторонньої українсько-турецької комісії з вивчення історії турецько-українських відносин з використанням архівних фондів обох держав (турецьку комісію очолив проф. М. Фуадбей Кьопрюлюзаде, українську – М.С. Грушевський). Зазначимо, що певним недоліком досліджень українсько-турецьких взаємин на той час був той факт, що вони вивчалися, зазвичай, на основі джерел українського, російського, польського, часом західноєвропейського походження. Турецькі джерела використовувались для дослідження зрідка через лінгвістичний бар'єр і обмеженість контактів з турецькими науковими колами. Майже не було істориків України з османською спеціалізацією. Тому турецьких літописів і документальних джерел в перекладах на інші мови – таких, що стосувалися історії України опубліковано мало.

Значною подією в історії розвитку українського сходознавства став II з'їзд ВУНАС (Харків, 1–6 листопада 1929 р.). Він суттєво посприяв зміцненню українсько-турецьких наукових контактів. Серед запрошених гостей були

Решид Сафет-бей – редактор турецького журналу «Economiste de l'Orient», Ф. Кьопрюлюзаде – професор Стамбульського університету й директор Тюркологічного інституту та ін.

У програмі заходу налічувалось понад 150 доповідей, з них значна частина була присвячена проблемам тюркології. Під час роботи з'їзду відбулися засідання комісії з вивчення українсько-турецьких відносин. Обговорювалися конкретні питання взаємодії української й турецької комісій: робота в архівах, копіювання документів, наукові експедиції, книгообмін, організація мовної підготовки тощо. За результатами роботи з'їзду було опубліковано спеціальний українсько-турецький номер журналу «Червоний шлях», 75% обсягу якого становили матеріали, пов'язані з тюркською тематикою [43, с. 75]. В якості ілюстрації актуальності тематики публікацій згадаємо статтю Л. Величко «Радянсько-турецькі взаємини» [44], де викладалась історія дипломатичних відносин і угод між двома державами за період 1921-1929 рр. А також статтю В. Стамбулова «Успіхи й труднощі будівництва нової Туреччини: лист з Ангори» [45], де підкреслювалися успіхи турецької влади у проведенні реформи з переходу від арабської на латинську абетку в освіті, рекламі, діловодстві, аналізувалися складнощі у книговидавництві та газетній справі, які були пов'язані з реформою. З'їзд приділив увагу і реалізації кримознавчого проекту. Було прийнято рішення про створення Товариства дослідників Криму і Кавказу для вивчення історії, мови, етнографії, природознавства, економічного потенціалу цих регіонів. Нажаль, через розгортання політики репресій радянською владою, проект не був реалізований.

У 1920-ті рр. в Україні спостерігалось зростання інтересу до історії і мистецтва Криму. Провідним фахівцем в галузі кримської археології, історії, епіграфістики й етнографії, засновником нового напрямку в тюркології – кримського татарознавства був Осман Акчокракли. Наприкінці 1924 – початку 1925 рр. він опублікував 23 нариси про міста й села Криму, їхні історичні й культурні пам'ятки, звичаї мешканців. Науковець досліджував кримськотатарські родові знаки (тамги) зібрав, систематизував та описав близько 400 тамгів. Досконале знання арабської і турецької мов давало О. Акчокракли змогу успішно вивчати численні епіграфічні пам'ятки кримського середньовіччя [46].

Загалом, можна констатувати, що у 1920–1930-ті рр. інтерес до тюркологічної проблематики в Україні суттєво зріс. Це знайшло відображення в різноманітній науковій літературі. За роки існування ВУНАС її науковці досліджували питання економіки Туреччини, історії, політики, торговельних зв'язків країн Сходу з Україною, працювали в архівах, збирали значну бібліотеку, видавали журнал «Східний світ», яким зацікавилися вітчизняні й зарубіжні сходознавці, створили власне наукове середовище.

Однак розвиток української тюркології був надовго призупинений внаслідок репресій, що тривали у 1930-х рр. та через втрату Україною суверенітету у

складі СРСР. У 1930 р. в Україні було ліквідовано ВУНАС, призупинено діяльність сходознавчих осередків та досліджень, зокрема й тюркологічних. Жертвою репресій став А.Ю. Кримський його праці потрапили під заборону, а сам вчений помер в ув'язненні. Трагічно склалася доля майже всіх його учнів та колег.

Довгий час потому тюркологія, як і сходознавство загалом, як окремий науковий напрям в Україні майже не розвивалася, а дослідження проводились окремими науковцями. Серед них А.П. Ковалівський – знавець турецької історії і дослідник українсько-турецьких відносин. Внесок історика і арабіста в розвиток тюркології пов'язаний, перед усім, з перекладом, дешифруванням, коментуванням та введенням у науковий обіг рукописного твору Ахмада ібн Фадлана, секретаря багдадського посольства (921-922) до волзьких булгар [47], де містилися відомості про життя, устрій та традиції огузів, що розширило уявлення наукового середовища про минуле тюркських народів, зокрема, ранніх огузів.

Продовжив свої дослідження українсько-турецьких історичних взаємин лінгвіст Б.І. Зданевич. Він збирав картотеку орієнтальних запозичень в українській мові, опрацьовував взаємовпливи східних та української мов та підготував працю «Про взаємини східних слов'ян з тюркськими народами за домонгольських часів. До питання про тюркські елементи в східнослов'янських, зокрема в українській мові» і складав «Етимологічний словник». Проте, більшість робіт опубліковані не були [48].

З середини 1960-х рр. в інститутах Академії наук УРСР організовуються підрозділи, що передбачають дослідження сходознавчої проблематики (відділ історії зарубіжних країн в Інституті історії (1964), з 1970 р. – відділ історії країн зарубіжного Сходу; відділ проблем країн, що розвиваються в Інституті соціальних і економічних проблем зарубіжних країн (з 1991 р. Інститут світової економіки і міжнародних відносин)), наприкінці 1980-х рр. була відновлена Українська асоціація сходознавства та африканістики (УАСА), яку очолив український сходознавець і дипломат Ю.М. Кочубей.

Суттєвим внеском у вивчення українсько-кримськотатарських та українсько-турецьких взаємин стали праці історика-сходознавця Я.Р. Дашкевича [49]. Великий доробок тюркологічних праць (200 дукованих праць) належить радянському українському досліднику І.Ф. Чернікову. Предметом його наукового аналізу є історія Турецької Республіки, її внутрішньополітичні процеси, зовнішня політика і українсько-турецькі відносини [50]. Тюркологічну тематику також досліджують О.І. Ганусець [51], Д.М. Філіпенко [52], О.М. Гаркавець [53], Н.М. Ксьондзик [54]. Ідеологічні настанови радянського періоду диктували проблематику і характер досліджень, що концентрувалися на питаннях соціально-економічного розвитку тогочасної Туреччини, її місця на світовій арені та особливостях зовнішньої політики. Водночас, радянська тюркологія нехтувала вивченням стародавніх часів і середньовіччя, які

вважалися «неактуальними» в «епоху побудови соціалізму», практично не вивчалися східні мови. Між тим, за роки, що передували відновленню незалежності української держави, науковці видали низку авторських і колективних монографій, збірників, довідників.

Імпульсом до відновлення української тюркології на сучасному етапі став візит до України в 1990 р. відомого у світі орієнталіста українського походження директора Українського наукового інституту Гарвардського університету О.Й. Прицака з метою налагодження співпраці з українськими академічними інститутами. За його ініціативою та за сприяння НАН України у 1991 р. відбулася міжнародна конференція «Україна і Османська імперія XV–XVIII ст.: проблеми джерелознавства та історіографії», в якій взяли участь 100 учених з 18 країн світу (Австрії, Великої Британії, Грузії, Казахстану, Канади, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Росії, США, Туреччини, Угорщини, Франції [55, с. 75]. Доповідачами від українських учасників зазначеної конференції було 28 осіб. Під час проведення конференції Президія НАН України постановою від 22 жовтня 1991 р. ухвалила: створити в м. Києві Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського та відродити видання сходознавчого журналу «Східний світ». Конференція дозволила встановити контакти з турецькими колегами і відкрила українським вченим можливість працювати в турецьких архівах.

Нині дослідження питань історії та розвитку українсько-турецьких відносин здійснюють О. Галенко [56], Б. Сергійчук та В. Сергійчук [57]. Сучасні українські тюркологи визнають необхідність переоцінки історичного минулого українсько-турецьких відносин. Олександр Галенко висловлює думку, що гуманітарні дослідження історії відносин України і Туреччини попередньої доби перетворили її на дратівливу тему оскільки те, що було предметом гордості для одних, іншими сприймалося як ганьба і нещастя. Адже уявлення про минуле часто обмежується спогадами про козацькі набіги на Анатолію чи работоргівлю українськими бранцями. А окремі приклади політичної співпраці та культурного обміну козацької доби чи сучасності «не вписуються в систему існуючих уявлень про минуле двох народів» [58, с. 5]. Натомість дослідник пропонує сформувати нову парадигму наукового пошуку: зосередитись на дослідженні елементів політичної і культурної традиції степових народів, які були засвоєні слов'янським населенням: українська культура містить чимало степових слідів. Питання взаємозапозичень досить активно досліджується українськими фахівцями, які підтверджують, що у воєнно-адміністративному устрої, державній ідеології ми зустрічаємо багато запозичень східних елементів, починаючи від козацької доби. У свою чергу і степове населення перейняло українські риси через бранців [59, с. 467; 60, с. 45; 61]. Проти застарілих стереотипів при відображенні українсько-турецько-кримськотатарських взаємин у літературних творах та наукових працях виступає Ю.М. Кочубей. Вчений наводить приклади щирого прагнення якомога

об'єктивніше зобразити наших південних сусідів, які демонстрували відомі письменники Іван Франко, Павло Загребельний, Роман Іванчук та ін. [62]. Якубович М.М. зауважує, що часом за лаштунками військових конфліктів залишаються непоміченими дивовижні культурні здобутки мусульман, створені ними на українській землі [63, с. 10]. Тут були побудовані мечеті, освітні заклади, поширюється діяльність представників суфійських братств, які зробили суттєвий внесок в ісламізацію населення Криму та південноукраїнських степів.

Мусимо визнати, що обмеженість фінансових ресурсів українських сходознавчих установ призводить до того, що турецькими архівами користується поки що невелика частина дослідників. Втім, слід звернути увагу на праці Ферхада Туранли, значна частина яких присвячена саме дослідженню джерел з українсько-турецьких зв'язків [64]. Так, у монографії «Літописні твори М. Сена'ї та Г. Султана як історичні джерела» вчений вводить в український науковий обіг твори кримських істориків XVII–XVIII ст. М. Сена'ї і Г. Султана та аналізує роль кримського фактору у політиці Б. Хмельницького [65].

В умовах відновлення незалежності української держави нової актуальності набуло дослідження не тільки історичної спадщини українсько-турецьких відносин, а й питань їхнього сучасного потенціалу, особливостей соціально-економічного розвитку Турецької Республіки, її досвіду у зміцненні державного суверенітету, зовнішньої політики та місця у світовій системі. Такі проблеми постійно знаходяться у фокусі уваги українських дослідників Н.І. Мхитарян [66], О.О. Воловича [67], М. Воротнюк [68]. Повернулася у фокус уваги науковців кримознавча проблематика. Досліджують історію та етнокультуру народів Криму І.В. Ачкаїназі [69] О.С. Мавріна [70], М.М. Якубович [71], ін.

Без сумніву, робота українських тюркологів стала складовою частиною процесу встановлення і розвитку українсько-турецьких гуманітарних зв'язків. У 2005 р. працівниками Київського університету імені Тараса Шевченка, Інституту археології, Інституту сходознавства імені А. Кримського було засновано Історико-культурну асоціацію «Україна-Туреччина», яка об'єднала діячів науки, культури, мистецтва двох країн.

Важливою ознакою відродження української тюркології стала організація вивчення тюркських мов і географія їх викладання постійно розширюється. На теперішній час в Україні тюркські мови викладають у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (турецька мова викладається з 1994 р., узбецька мова – з 2000 р., азербайджанська мова – з 2002 р., кримськотатарська мова – з 2014 р., гагаузька мова – з 2016 р.), Київському національному лінгвістичному університеті (турецька мова викладається з 1993 р., азербайджанська мова – з 2019 р.), Таврійському національному університеті ім. В. Вернадського (кримськотатарська мова викладалася у 1919–1941 рр., відновлено викладання з 1990 р., турецька мова –

з 1990 р.), Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова (турецька мова викладається з 1996 р.), Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди (турецька мова викладається з 1996 р., як дисципліна вільного вибору), Львівському національному університеті імені Івана Франка (турецька мова викладається з 2014 р.), Західноукраїнському національному університеті (турецька мова викладається з 2021 р.).

Слід визнати, що турецька сторона в особі Посольства Турецької Республіки в Україні і Турецького агентства співпраці й розвитку (ТІКА) активно і досить давно проводять політику сприяння розвитку тюркологічних спеціальностей в Україні. Так, за сприянням ТІКА з 2002 р. в рамках проекту Центру тюркології, турецької мови та культури створюються Турецькі культурні центри, для забезпечення кафедр тюркології у провідних українських університетах технічним обладнанням та науково-освітніми матеріалами, для викладання турецької мови запрошуються викладачі з Турецької Республіки, студенти українських вузів протягом місяця в літній період приймають участь в освітніх та пізнавальних програмах у Туреччині [72]. На 2021 р. в Україні існувало 12 тюркологічних центрів.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що тюркологія в Україні розвивається як самостійний науковий напрямок.

Історію розвитку української тюркології можна поділити на кілька періодів: перший період (1918 – перша половина 1930-х рр.) коли тюркологія, що здобуває державну підтримку, починає оформлюватися в окремий науковий напрям, дослідження здійснюються на базі спеціалізованих установ та періодичних видань, які дозволяють підвищити рівень наукової кооперації, встановити відносини з іноземними колегами. Результатом стала поява плеяди українських тюркологів (А.Ю. Кримський, В.В. Дубровский, В.М. Зуммер, Т.І. Грунін, ін.), які заклали основи української тюркологічної традиції. З другої половини 1930-х до кінця 1950-х рр. тюркологія в Україні переживає період стагнації. Від кінця 1950-х до початку 1990-х рр. на хвилі розширення міжнародних зв'язків України зі Сходом, реабілітації дослідників-сходознавців, відроджується інтерес до тюркологічної проблематики, відбувається поступове зростання кількості тюркологічних праць та фахівців, які володіють тюркськими мовами. Від 1991 р. після набуття Україною незалежності відбувається інституалізація української тюркології, формується нова генерація науковців-тюркологів, розширюється коло наукової проблематики розвідок, зростає кількість наукових та освітніх установ, що забезпечує помітний прогрес у дослідженнях.

У сучасній українській тюркології існує думка про необхідність переоцінки історичного минулого українсько-турецьких відносин: доцільно відмовитись від однозначної оцінки цих стосунків як конфронтаційних, що впливає з історії військово-політичних контактів і розширити поле досліджень за рахунок аналізу взаємного впливу на світогляд, культуру, мистецтво, побут, тощо.

Для українських науковців актуальним і перспективним залишається подальше вивчення тюркологічного та османістичного спадку України, вивчення та введення в науковий обіг архівних матеріалів та джерел, що висвітлюють сторінки минулого українсько-турецьких та українсько-кримськотатарських відносин, вивчення і підготовка до публікації рукописів видатних українських тюркологів, переклади праць провідних турецьких науковців, популяризація турецької культури та мови в Україні.

Вважаємо, що українські науковці-тюркологи зробили важливий внесок у розбудову гуманітарних зв'язків між українським та турецьким народами. А тюркологічна проблематика залишається актуальною для українського суспільства і держави і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел та літератури

1. Черніков І.Ф. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (1926-1931 рр.). *Український історичний журнал*. 1991. № 2. С. 31–38.
2. Черніков І.Ф. З історії становлення й розвитку тюркології в Україні до середини 30-х років ХХ ст. *Східний світ*. 2003. № 4. С. 5–25.
3. Циганкова Е.Г. Сходознавство в українській академії наук. А.Ю. Кримський. *Східний світ*. 2008. № 3. С. 48–56.
4. Циганкова Е.Г. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (1926–1930). *Східний світ*. 2006. № 1. С. 5–20.
5. Циганкова Е.Г. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (1926–1930) *Східний світ* 2006. № 2. С. 11–23
6. Циганкова Е.Г. Шлях до відродження (сходознавство в Радянській Україні у післявоєнні роки). *Східний світ*. 2005. № 4. С. 60–71.
7. Гурницький К.І. Кримський як історик. К.: Наукова думка, 1971. 184 с.
8. Веркалець М.М. А.Ю. Кримський у колі своїх сучасників. К.: Знання, 1990. 48 с.
9. Матвеева Л. З біографії А. Кримського (1918-1941 рр.). *Східний світ*. 1996. № 2. С. 8–21.
10. Прицак О. Про Агатангела Кримського у 120-ті роковини народження. *Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості*. Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України; відп. ред.: О.Д. Василюк та ін. Київ: Вид. дім «Стіло», 2006. С. 10–38.
11. Циганкова Е. Сходознавство в Українській Академії наук. А.Ю. Кримський. *Східний світ*. 2008. № 3. С. 48–56.
12. Василюк О.Д. Неизвестные работы Агатангела Крымского по тюркологии в фондах ИР НБУВ. *Східний світ*. 2013. № 4. С. 84–92.
13. Кочубей Ю.М. В.В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець. К.: Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, 2011. 544 с.
14. Кочубей Ю.М. Орієнтальне мистецтвознавство в Україні в 20–30 рр. ХХ ст. В.М. Зуммер (1885–1970) / у співавт. з Е.Г. Циганковою. Київ, 2005. 314 с.
15. Фелонюк А. Євген Завалинський – призабутий тюрколог (З історії українського сходознавчого осередку Львова 1930-х – початку 1940-х років). *Український археологічний щорічник*. 2010. Вип. 15. С. 298–323.
16. Ferhad Turanly. Development of Turkic Studies in Ukraine. *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. 2019. Vol./Yıl. 1, No/Sayı. 1, Summer/Yaz. P. 198–214.
17. Сходознавство і візантологія в Україні в іменах: бібліогр. словник / упоряд.: Е.Г. Циганкова, Ю. М. Кочубей, О. Д. Василюк; редкол.: Матвеева Л. В. (гол. ред.) [та ін.]. Київ: Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАНУ, 2011. 260 с.

18. Непомнящий А.А. История и этнография народов Крыма: Библиография и архивы (конец XVIII – начало XX века). Симферополь, 2001. 816 с.
19. Непомнящий А.А. Историчне кримознавство (кінець XVIII – початок XX століття): Біобібліографічне дослідження. Симферополь, 2003. 456 с.
20. Акад. Агатангел Кримський. Історія Туреччини з 13 малюнками, що їх узято побільше із стародруків XVI–XVIII вв. Звідки почалася Османська держава, як вона зростала й розвивалася і як досягла апогею своєї слави і могутності. Київ: Друкарня української Академії Наук, 1924. XIII. 226 с.
21. Кримський А. Вступ до історії Туреччини. Вип. 3. Європейські джерела XVI в. *Збірник Істор.-філол. відділу ВУАН*. 1926. № 10. С. 81–114.
22. Акад. Агатангел Кримський. Історія Туреччини та її письменства. Т. 2, вип. 2. Письменство XIV–XV вв. *Збірник Істор.-філол. відділу ВУАН*. 1927. № 10, т. 2. вип. С. 265–124.
23. Кримський А. Из історії турецького письменства XIV в. (З приводу видання турецького тексту поеми «Сюбейль ве НевбеБар» 1350-1378 р., що опублікував И. Мордтман 1925 р.). *Записки Істор.- філол. відділу ВУАН*. 1927. кн. 10. С. 313–327.
24. Акад. А. Е. Кримський. Тюрки, їх мови та літератури. Les turks, leurs langues et literatures. I. Тюркські мови. Вип. II. *Збірник Історико-філологічного відділу. Всеукраїнської Академії наук*. 1930. № 105. С. 113–212.
25. Акад. Агатангел Кримський. Історія Туреччини з 13 малюнками, що їх узято побільше із стародруків XVI–XVIII вв. Звідки почалася Османська держава, як вона зростала й розвивалася і як досягла апогею своєї слави і могутності. Київ: Друкарня української Академії Наук, 1924. XIII. 226 с.
26. Кримський А. Сторінки з історії Крима та кримських татар. Студії з Криму. I–IX. *Збірник Історико-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук*. 1930. № 89. С. 1–17; До історії теперішніх 25% татарської людності в Криму Студії з Криму. I–IX. *Збірник Історико-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук*. 1930. № 89. С. 105–106; Література кримських татар. Студії з Криму. I–IX. *Збірник Історико-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук*. 1930. № 89. С. 165–191; Кримське ханство (Історичний нарис у зв'язку з статтею В.В. Бартольда “Krim” в “Enzyklopaedie des Islam”). *Записки Істор.-філолог. відділу ВУАН*, кн. XIX, у Києві, 1928. С. 367–371.
27. Крымский А.Е. Страницы из истории северного или кавказского Азербайджана (классической Албании). Щеки. *Памяти акад. Н.Я.Мара (1864–1934)*. М.–Л. изд-во АН СССР, 1938. С. 369–384.
28. Черніков І.Ф. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (1926–1931 рр.). *Український історичний журнал*. 1991. № 2. С. 31–38.
29. Величко Л. Сучасна Туреччина. Б.м.: ДВУ, 1929. 120 с.
30. Гаран Ф.Р. Туреччина : географічний нарис. Харків: ДВУ, 1930. 119 с.
31. Зуммер В.М. Основні риси мистецтва турецьких народів. *Червоний шлях*. 1930. № 2. С. 190–197.
32. Грунін Т. Турецька мова: елементарна граматики та новий алфавет. Харків–Київ: ДВУ, 1930. 128 с.
33. Грунін Т.И. Половецкий язык по документам Каменец-Подольской армянской колонии XVI в. *Акад. В.А. Гордлевскому. К 75-летию*. М., 1953; Грунін Т.И. Документи на половецком языке XVI в. (Судебные акты Каменец-Подольской армянской общины) / Транскр., пер., пред., введ., грам. ком. и глос. Т.И. Грунина, под ред. Э.В. Севортяна. М., 1967. 430 с.
34. Петрунь Ф.С. Качибей на старинных картах. *ЗООЕ*. 1928. Т. 44. С. 191–198; Ханські ярлики на українські землі (До питання про татарську Україну). *Східний світ*. 1928. № 2. С. 170–185; Петрунь Ф.С. Нове про татарську старовину Бузько-Дністрянського степу *Східний світ*. 1928. № 6. С. 135–171; Петрунь Ф.С. Ногайці в колоніальній політиці царату:

- II Український сходознавчий з'їзд. Тези доп. Х., 1929; Петрунь Ф.Є. Розшукування з поля мапографії по архівах і книгозховищах Москви, Ленінграду та Сімферополя. Україна. 1929. Кн. 37. С. 163–166.*
35. Варнеке О.Б. До соціально-економічної історії таврійських ногайців. *Східний світ*. 1929. № 3(9). С. 137–146; Варнеке О.Б. Клясова боротьба серед ногайців на початку XIX ст. *Східний світ*. 1930. № 3(12). С. 157–162.
 36. Циганкова Е.Г. Деякі питання тюркології у сходознавстві України. *Україна – Туреччина: історія культурних зв'язків і співробітництво на сучасному етапі: тези доповідей*. 2007 р. С. 20–22.
 37. Дмитрієнко М.Ф. Журнал «Східний світ» (1927-1931 рр.) (Історіографічний огляд). *Історіографічні дослідження в Україні*. 1969. № 2. С. 189–198. URL: http://resource.history.org.ua/publ/graf_1969_2_189
 38. Дубровський В.В. Про вивчення взаємин України та Туреччини у другій половині XVII ст. *Східний світ*. 1928. № 5. С. 172–182.
 39. Дубровський В.В. Богдан Хмельницький і Туреччина (автореферат). *Чорноморський збірник*. Кн. X. Майнц Кастель, 1947. Видання Українського Морського інституту ч. 47. С. 60–64.
 40. Дубровський В.В. Україна й Крим в історичних взаєминах (Історико-бібліографічна розвідка). Женева, 1946. 44 с.
 41. Кочубей Ю.М. В.В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець. К.: Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, 2011. 544 с.
 42. Циганкова Е.Г. Деякі питання тюркології у сходознавстві України. *Україна-Туреччина: історія культурних зв'язків і співробітництво на сучасному етапі: тези доповідей*. 2007 р. С. 20–22.
 43. Васьків Николай. Рецепція Турції и турецкой культуры в украинской литературе 1920–30-х годов. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції: Збірник наукових праць (філологічні науки)*. 2016. № 7. С. 67–77.
 44. Величко Л. Радянсько-турецькі взаємини. *Червоний шлях*. 1930. № 2. С. 153–160.
 45. Стамбулов В. Успіхи й труднощі будівництва нової Туреччини: лист з Ангорі. *Червоний шлях*. 1930. № 2. С. 138–143.
 46. Акчокракли О. Татарские тамги в Крыму. *Известия Крымского пед. ин-та*. 1927. Кн. 1. С. 32–47; Акчокракли О. Старо-крымские и отузские надписи XIII–XV вв.. *Известия Таврийского общества истории, археологии и этнографии*. 1927. Т. 1. С. 5–17; Акчокракли О. Новое из истории Чуфуткале. *Известия Таврийского общества истории, археологии и этнографии*. 1928. Т. 2. С. 158–172; Акчокракли О. Короткий огляд науково-дослідчої роботи в Криму протягом 1927–1928 рр. *Східний світ*. 1928. № 2. С. 297–298; Акчокракли О. Науково-дослідча робота по історії матеріальної культури у Криму за 1928 р. *Східний світ*. 1929. № 1/2. С. 360–362; Акчокракли О. Татарська поема Джан-Мухамедова про похід Іслям-Гірея II (III) спільно з Богданом Хмельницьким на Польщу 1648–49 рр. *Східний світ*. 1930. № 3. С. 163–170.
 47. Ковалевский А.П. Книга Ахмеда ибн-Фадлана о его путешествии на Волгу в 921–922 гг. Харьков, 1956. 345 с.
 48. Зданевич Б.І. Про взаємини східних слов'ян з тюркськими народами за домонгольських часів (До питання про тюркські елементи в східнослов'янських, зокрема в українській мові). *Рукопис*, має 115 арк., зберігається у бібліотеці Інституту мовознавства НАНУ. Б.І. Зданевич. Попередній список слів тюркського походження, а також слів інших коренів, що відбивають тюркські риси, що увійшли до складу української лексики. *Рукопис* 1946 р., має 99 арк.
 49. Дашкевич Я.Р. Рец. на кн.: Эвлия Челеби. Книга путешествия, Москва, 1961. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. 1963. № 1. С. 83–84; Дашкевич Я.Р.

- Цінне видання про Хотинську війну. Рец. на кн.: История Хотинской войны. Ереван, 1964. *Архіви України*. 1966. № 3. С. 93–94; Дашкевич Я.Р. Турецьке дипломатичне листування українською мовою в 40-х рр. XVI ст. “*Slavia*”, Praha, 1969. No. 1. S. 110–118; 1971. No. 2. S. 246–249; A Turkish Document in Ukrainian from the Mid-sixteenth Century: On the Origin of the Ukrainian Cossacks. *Harvard Ukrainian Studies*. 1977. Vol 1. No. 1; Дашкевич Я.Р. Україна і Туреччина – дослідження взаємовідносин XV–XVIII ст. *Проблеми української історичної медієвістики*. Методичні рекомендації / Теоретико-практичні розробки (Кам’янець-Подільський, травень 1989 р.). Київ, 1990. С. 65–72.
50. Черніков І.Ф. Радянсько-турецькі відносини в 1923-1935 рр. К.: Вид-во АН УРСР, 1962. 136 с.; Черніков І.Ф. Турецька Республіка в 50–60-ті роки XX ст. З історії зовнішньої політики. К., 1967. 127 с.; Черников И.Ф. В интересах мира и добрососедства (о советско-турецких отношениях в 1935-1970 гг.). К., 1977. 198 с.
51. Ганусець О.І. Державний устрій Туреччини в період республіки. Київ, 1961. Ганусець А.И. Внешнеполитический курс правительства Турции накануне второй мировой войны. *Вестник Киевского ун-та. Международные отношения и международное право*. 1975. Вып. 1. С. 96–107; Ганусець А.И. Внешнеполитический курс правительства Турции в начальный период второй мировой войны. *Вестник Киевского ун-та, Международные отношения и международное право*. 1977. Вып. 4. С. 30–39.
52. Філіпенко Д.М.. Експансія французького імперіалізму в Туреччині (1918–1922). *Український історичний журнал*. 1962. № 1. С. 74–83; Філіпенко Д.М. Критика фальсифікацій історії національно-визвольного руху в Туреччині 1919–1923 рр. *Питання нової та новітньої історії*. 1962. № 2. С. 46–62; Філіпенко Д.М.. Радянсько-турецькі відносини (1920–1922 рр.). *Український історичний журнал*. 1963. № 3. С. 77–81.
53. Гаркавець А.Н. Тюркские языки на Украине (Развитие структуры). Киев, 1988. 176 с.; Гаркавець А.М.. Зміна традиційного порядку слів у тюркських мовах на Україні. *Мовознавство*. 1983. № 3. С. 41–49.
54. Ксьондзик Н.М. Турецкая трудовая иммиграция в странах Западной Европы (70–80 гг.). Киев, 1991. 106 с.; Ксьондзик Н.М. Некоторые аспекты турецкой трудовой миграции в страны “Общего рынка” (60–70-е гг.). *Актуальные проблемы социально-экономического развития стран Азии и Африки*. Киев, 1980. С. 37–44; Ксьондзик Н.Н. Основные направления научно-технической политики современной Турции. *Научно-техническая политика зарубежных стран*. Т. 3. Развивающиеся страны. Киев, 1987. С. 165–178; Ксьондзик Н.Н. Курдське питання в сучасній Туреччині. *Дослідження світової політики*. 2001. Вип. 14. С. 96–105; Ксьондзик Н.Н. Туреччина в контексті основних спрямувань внутрішньої і міжнародної діяльності. *Дослідження світової політики*. 2004. Вип. 28. С. 95–113.
55. Черніков І.Ф. До розробки теми про відродження тюркології в Україні після 30-х років XX ст. *Східний світ*. 2005. № 4. С. 72-96.
56. Галенко О.І. Політичний аспект етнонаціонального розвитку Криму: національний комунізм. *Крим в етнополітичному вимірі*. К., 2005. С. 170–213; Галенко О.І. Дипломатія Кримського Ханату (середина XV ст. – 1783). *Нариси з історії дипломатії України*. К., 2001. С. 208–263; Галенко О.І. Про діловодні переклади з османсько-турецької мови документів Архіву Коша Нової Запорозької Січі та проблеми їхнього археографічного опрацювання. *Архів Коша Нової Січі Війська Запорозького: Корпус документів, 1734–1775*. Т. 2. К., 2000. С. 23–31; Галенко О.І. Toward the character of the policy of the Ottoman Empire in the Northern Black Sea region after the Treaty of Belgrade (1739). *The Ottoman Empire in the XVIII century*. Roma, 1999. P. 117–128; Галенко О.І. Wine Production, marketing and consumption in the Ottoman Crimea, 1520–1542. *Journal of Economic and Social History of the Orient*. 2004. Vol. 47. No 4. P. 507–547.
57. Сергійчук Б., Сергійчук В. На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI- на початку XXI ст. К.: ПП Сергійчук М.І., 2011. 320 с.; Сергійчук В. Історичні

- традиції порозуміння між українським і турецьким народами. *Україна – Туреччина: минуле, сучасне та майбутнє: збірник наукових праць*. / Упорядник: Ф.Г. Туранли. К.: Денеб, 2004. С.80–90.
58. Галенко О.І. Забута скарбниця культури турецьких народів. *Україна – Туреччина: історія культурних зв'язків і співробітництво на сучасному етапі*. Всеукраїнська наукова конференція: тези доповідей. Київ, 2007. С. 4–5.
59. Щербатюк О. Турецька тема у спрямуваннях культурної взаємодії ранньомодерної України зі світом. *Україна – Туреччина: минуле, сучасне, майбутнє: збірник наукових праць* / Упорядник Ф.Г. Туранли. К.: «Денеб», 2004. С. 466–478.
60. Халимоненко Г. Інститут козацтва: тюркського й українського. *Україна – Туреччина: історія, політика, економіка, право, дипломатія, культура*: Вид. друге, доповнене / В.І. Сергійчук, Н.О. Татаренко та ін. К.: Укр. письменник, 2015. С. 38–49.
61. Галенко О. Про степові джерела української та турецької культур. *Україна-Туреччина: історія культурних зв'язків та співробітництво на сучасному етапі: зб. наук. пр.* / Упоряд. О. Дерменджі, В.М. Підводний, Н.Г. Солонська. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. С. 236–257.
62. Кочубей Ю. Українсько-турецько-кримські відносини у творах українських письменників (До проблеми літературних стереотипів). *Східний світ*. 1993. № 1. С. 102–107.
63. Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 264 с.
64. Туранли Ф.Г. Османський документ про дипломатичну діяльність гетьмана Петра Дорошенка. *Український археографічний щорічник*. 2001. Вип. 5–6. С.334–340; Туранли Ф.Г. Козацький чинник у зовнішній політиці Високої порти: встановлення українсько-кримського союзу середини XVII ст., його значення та наслідки. *Східний світ*. 2005. № 4. С. 53–59; Туранли Ф. Г. Тюркські джерела до історії України. К.: Видавництво Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2010. 368 с.; Туранли Ф. Г. Відомості з османсько-турецьких писемних джерел про Україну середини XVII століття. *XX Сходознавчі читання А. Кримського до 145-річчя А.Ю. Кримського та 25-ї річниці Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України: тези доповідей міжнародної наукової конференції*. Київ, 2016. С. 20–21.
65. Туранли Ф.Г. Літописні твори М. Сена'ї та Г. Султана як історичні джерела. К., 2000. 328 с.
66. Мхитарян Н.І. Стратегічні орієнтири взаємовідносин України з Туреччиною. *Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки: монографія* / за ред. О.С. Власюка. К.: НІСД, 2006. С. 536–541; Мхитарян Н.І. Українсько-турецькі відносини (сучасний стан). *Східний світ*. 2011. № 1. С. 74–77; Мхитарян Н.І. Зовнішньополітичний курс сучасної Турецької Республіки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць*. 2013. Ч. І. Вип.112. С. 160–170.
67. Волович О.О. Туреччина у сучасному світі: пошук нової ідентичності: збірник статей та аналітичних матеріалів / О.О. Волович, М.О. Воротнюк, Є.В. Габер // Національний інститут стратегічних досліджень, Регіональний філіал у м. Одесі. Одеса: Фенікс, 2011. 408 с.
68. Воротнюк М. Аудит зовнішньої політики: Україна–Туреччина. Дискусійна записка. Київ.: Інститут світової політики, 2016. 32 с.
69. Ачканазі І.В. Кримчацька мова. Історіографія та джерела. До постановки проблеми. *Східний світ*. 1995. № 1; Ачканазі І.В. Крымчаки. Краткий очерк этнической истории. *Кърымчахлар. Культурное наследие крымчаков*. Сф., 2005. № 1. С. 7–19.
70. Мавріна О.С. До проблеми дослідження історії Кримського ханату кінця XV–XVI ст. (за матеріалами Нагвард Ukrainian Studies). *Східний світ*. 2004. № 1. С. 86–92; Мавріна О.С. Від улусу Золотої Орди до Кримського ханства: особливості політичної еволюції. *Сходознавство*. 2006. № 33–34. С. 108–119; Мавріна О.С. Сельджуки в Криму (до питання про достовірність свідчень мусульманських авторів). *Східний світ*. 2008. № 2. С. 98–103.

71. Якубович М.М. Філософська думка Кримського ханства: монографія. Київ: Комора, 2016. 448 с.: Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 264 с.
72. Україна: проекти та заходи. ТІКА. Турецьке агентство зі співробітництва та координації 1997-2015. 2015. URL: <https://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij%20Eserler/Ukrayna-kitapcik.pdf>

References

1. Chernikov, I.F. (1991). Vseukrayins"ka naukova asociaciya skhodoznavstva (1926-1931 rr.). *Ukrayins"kyj istorychnyj zhurnal*, 2, pp. 31–38. [In Ukrainian].
2. Chernikov, I.F. (2003). Z istoriyi stanovlennya j rozvytku tyurkolohiyi v Ukrayini do seredyny 30-kh rokiv XX st. *Skhidnyj svit*, 4, pp. 5–25. [In Ukrainian].
3. Cyhankova, E.H. (2008). Skhodoznavstvo v ukrayins"kij akademiyi nauk. A.Yu.Kryms"kyj. *Skhidnyj svit*, 3, pp. 48–56. [In Ukrainian].
4. Cyhankova, E.H. (2006). Vseukrayins"ka naukova asociaciya sxodoznavstva (1926–1930) *Skhidnyj svit*, 1, pp. 5–20. [In Ukrainian].
5. Cyhankova, E.H. (2006). Vseukrayins"ka naukova asociaciya skhodoznavstva (1926–1930) *Skhidnyj svit*, 2, pp. 11–23. [In Ukrainian].
6. Cyhankova, E.H. (2005). Shlyakh do vidrodzhennya (skhodoznavstvo v Radyans"kij Ukrayini u pislyavoyenni roky). *Skhidnyj svit*, 4, pp. 60–71. [In Ukrainian].
7. Hurnyc"kyj, K.I. (1971). *Kryms"kyj yak istoryk*. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
8. Verkalec", M.M. (1990). A.Yu. Kryms"kyj u koli svoiykh suchasnykiv. Kyiv: Znannya. [In Ukrainian].
9. Matvyeyeva, L. (1996). Z biohrafiyi A. Kryms"kohu (1918-1941 rr.). *Skhidnyj svit*, 2, pp. 8–21. [In Ukrainian].
10. Pricak, O. (2006). Pro Ahatanhela Kryms"kohu u 120-ti rokovyny narodzhennya. *Ahatanhel Kryms"kyj. Narysy zhyttya i tvorchosti*. Kyiv: Vyd. dim "Stilos", pp. 10–38. [In Ukrainian].
11. Cyhankova, E. (2008). Skhodoznavstvo v Ukrayins"kij Akademiyi nauk. A.Yu. Kryms"kyj. *Skhidnyj svit*, 3, pp. 48–56. [In Ukrainian].
12. Vasylyuk, O.D. (2013). Neyzvestnye raboty Ahatanhela Krymskoho po tyurkolohyy v fondakh YR NBUV. *Skhidnyj svit*, 4, pp. 84–92. [In Russian].
13. Kochubej, Yu.M. (2011). *V.V. Dubrovs"kyj (1897–1966) yak skhodoznavec*". Kyiv: In-t skhodoznavstva im. A.Yu. Kryms"kohu NAN Ukrayiny. [In Ukrainian].
14. Kochubej, Yu.M., Cyhankova, E.H. (2005). *Oriental"ne mystectvoznavstvo v Ukrayini v 20–30 rr. XX st. V.M. Zummer (1885–1970)*. Kyiv. [In Ukrainian].
15. Felonyuk, A. (2010). Yevhen Zavalyns"kyj – pry zabutyj tyurkoloh (Z istoriyi ukrayins"kohu skhodoznavchoho osередku L"vova 1930-kh – pochatku 1940-kh rokiv). *Ukrayins"kyj arkhеohrafichnyj shhorichnyk*, 15, pp. 298–323. [In Ukrainian].
16. Ferhad Turanly. (2019). Development of Turcic Studies in Ukraine. *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1(1), pp. 198–214. [In English].
17. Matvyeyeva, L.V. (eds) (2011). *Skhodoznavstvo i vizantolohiya v Ukrayini v imenakh: bibliohr. slovnyk*. Kyiv: In-t skhodoznavstva im. A. Yu. Kryms"kohu NANU. [In Ukrainian].
18. Nepomnyashhyj, A.A. (2001). *Istoriya i etnohrafyya narodov Kryma: Byblyohrafyya i arkhyyv (konets XVIII – nachalo XX veka)*. Symferopol. [In Russian].
19. Nepomnyashhyj, A.A. (2003). *Istorične krymoznavstvo (kinets" XVIII – pochatok XX stolittya): Biobibliohrafichne doslidzhennya*. Simferopol. [In Ukrainian].
20. Kryms"kyj, A. (1924). *Istoriya Turechchyny z 13 malyunkamy, shho yix uzyato pobil"she iz starodrukiv XVI-XVIII vv. Zvidky pochalasya Osmans"ka derzhava, yak vona zrostala j rozvyvalasya i yak dosyahla apoheyu svoeyei slavy i mohutnosti*. Kyiv.: Drukarnya ukrayins"koyi Akademiyi Nauk. [In Ukrainian].

21. Kryms"kyj, A. (1926). Vstup do istoriyi Turechchyny. Vyp. 3. Yevropejs"ki dzherela XVI v. *Zbirnyk Istor.-filol. viddilu VUAN*, 10, pp. 81–114. [In Ukrainian].
22. Kryms"kyj, A. (1927). Istoriya Turechchyny ta yiyi pys"menstva. T. 2, vyp. 2. Pys"menstvo XIV-XV vv. *Zbirnyk Istor.-filol. viddilu VUAN*, 2(10), pp. 265–124. [In Ukrainian].
23. Kryms"kyj, A. (1927). Iz istoriyi turec"koho pys"menstva XIV v. (Z pryvodu vydannya turec"koho tekstu poemy "Syu""ëyl" ve Nevbe""ar" 1350— 1378 r., shho opublikuvav Y. Mordtman 1925 r.). *Zapysky Istor.- filol. viddilu VUAN*, 10, pp. 313–327. [In Ukrainian].
24. Kryms"kyj, A.E. (1930). Tyurky, yikh movy ta literatury. Les turks, leurs langues et literatures. I. Tyurks"ki movy. Vyp. II. *Zbirnyk Istoryko-filolohichnoho viddilu. Vseukrayins"koyi Akademiyi nauk*, 105, pp. 113–212. [In Ukrainian].
25. Kryms"kyj, A. (1924). *Istoriya Turechchyny z 13 malyunkamy, shho yix uzyato pobil"she iz starodrukiv XVI-XVIII vv. Zvidky pochalasya Osmans"ka derzhava, yak vona zrostala j rozvyvalasya i yak dosyahla apoheyu svozeyi slavy i mohutnosti*. Kyiv: Drukarnya ukrayins"koyi Akademiyi Nauk. [In Ukrainian].
26. Kryms"kyj, A. (1930). Storinky z istoriyi Kryma ta kryms"kykh tatar. *Studiyi z Krymu. I-IX. Zbirnyk Istoryko-filolohichnoho viddilu Vseukrayins"koyi akademiyi nauk*, 89, pp. 1-17; Kryms"kyj, A. (1930). Do istoriyi teperishnikh 25% tatars"koyi lyudnosti v Krymu *Studiyi z Krymu. I-IX. Zbirnyk Istoryko-filolohichnoho viddilu Vseukrayins"koyi akademiyi nauk*, 89, pp. 105-106; Kryms"kyj, A. (1930). Literatura kryms"kykh tatar. *Studiyi z Krymu. I-IX. Zbirnyk Istorykofilolohichnoho viddilu Vseukrayins"koyi akademiyi nauk*, 89, pp. 165-191; Kryms"kyj, A. (1928). Kryms"ke khanstvo (Istorychnyj narys u zvyazku z statteyu V.V. Bartol"da "Krim" v "Enzyklopaedie des Islam"). *Zapysky Istor.-filoloh. viddilu VUAN*, kn. XIX, u Kyievi, pp. 367–371. [In Ukrainian].
27. Krymskyj, A.E. (1938). Stranitsy iz istorii severnogo ili kavkazskogo Azerbajdzhana (klassycheskoj Albany). Shheky. *Pamyaty akad. N.Ya.Mara (1864–1934)*. M.–L.: yzd-vo AN SSSR, pp. 369–384. [In Russian].
28. Chernikov, I.F. (1991). Vseukrayins"ka naukova asociaciya skhodoznavstva (1926–1931 rr.). *Ukrayins"kyj istorychnyj zhurnal*, 2, pp. 31–38. [In Ukrainian].
29. Velychko, L. (1929). *Suchasna Turechchyna*. B.m.: DVU. [In Ukrainian].
30. Haran, F.R. (1930). *Turechchyna: heohrafichnyj narys*. Kharkiv: DVU, 1930. [In Ukrainian].
31. Zummer, V.M. (1930). Osnovni rysy mystectva turec"kykh narodiv. *Chervonyj shlyakh*, 2, pp. 190–197. [In Ukrainian].
32. Hrunin, T. (1930). *Turec"ka mova: elementarna hramatyka ta novyj al"fabet*. Kharkiv–Kyiv: DVU. [In Ukrainian].
33. Hrunyn, T.Y. (1953). *Poloveckyj yazyk po dokumentam Kamenec-Podol"skoj armyanskoj kolonyi XVI v. Akad. V.A. Hordlevskomu. K 75-lettyu*. Moskva; Hrunyn, T.Y. (1967). *Dokumenty na poloveckom yazyke XVI v. (Sudebnye akty Kamenec-Podol"skoj armyanskoj obshhyny)*. Moskva. [In Russian].
34. Petrun", F.Ye. (1928). Kachybej na starynnykh kartakh. *ZOOE*, 44, pp. 191–198; Petrun", F.Ye. (1928). Khans"ki yarlyky na ukrayins"ki zemli (Do pytannya pro tatars"ku Ukrayinu). *Skhidnyj svit*, 2, pp. 170–185; Petrun", F.Ye. (1928). Nove pro tatars"ku starovynu Buz"ko-Dnistrians"koho stepu. *Skhidnyj svit*, 6, pp. 135–171; Petrun", F.Ye. (1929). Nohajci v koloniyal"nij polityci caratu: *II Ukrayins"kyj skhodoznavchyy z'yizd*. Tezy dop. Kharkiv; Petrun", F.Ye. (1929). Rozshukuvannya z polya mapohrafiyi po arkhivakh i knyhoskhovyshhakh Moskvu, Leninhradu ta Simferopolya. *Ukrayina*, Kn. 37, pp. 163–166. [In Ukrainian].
35. Varneke, O.B. (1929). Do social"no-ekonomichnoyi istoriyi tavrjjs"kykh nohajciv. *Skhidnyj svit*, 3(9), pp. 137–146; Varneke, O.B. (1930). Klyasova borot"ba sered nohajciv na pochatku XIX st. *Skhidnyj svit*, 3(12), pp. 157–162. [In Ukrainian].

36. Cyhankova, E.H. (2007). Deyaki pytannya tyurkolohiyi u sxodoznavstvi Ukrayiny. *Ukrayina – Turechchchyna: istoriya kul"turnykh zv'yazkiv i spivrobotnyctvo na suchasnomu etapi: tezy dopovide*, pp. 20–22. [In Ukrainian].
37. Dmytriyenko, M.F. (1969). Zhurnal "Sxidnyj svit" (1927–1931 rr.) (Istoriografichnyj ohlyad). *Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini*, 2, pp. 189–198. URL: http://resource.history.org.ua/publ/graf_1969_2_189 [In Ukrainian].
38. Dubrovs"kyj, V.V. (1928). Pro vyvchennya vzayemyn Ukrayiny ta Turechchyny u druhij polovyni XVII st. *Skhidnyj svit*, 5, pp. 172–182. [In Ukrainian].
39. Dubrovs"kyj, V.V. Bohdan Xmel"nyc"kyj i Turechchyna (avtoreferat). *Chornomors"kyj zbirnyk*. Kn. X. Majnc Kastel", 1947. Vydannya Ukrayins"koho Mors"koho instytutu ch. 47. S. 60–64.
40. Dubrovs"kyj V.V. (1946). *Ukrayina j Krym v istorychnyx vzayemynax (Istoryko-bibliografichna rozvidka)*. Zheneva. [In Ukrainian].
41. Kochubej, Yu.M.(2011). *V.V. Dubrovs"kyj (1897–1966) yak skhodoznavec*. Kyiv: In-t skhodoznavstva im. A.Yu. Kryms"koho NAN Ukrayiny. [In Ukrainian].
42. Cyhankova, E.H. (2007). Deyaki pytannya tyurkolohiyi u skhodoznavstvi Ukrayiny. *Ukrayina–Turechchchyna: istoriya kul"turnykh zv'yazkiv i spivrobotnyctvo na suchasnomu etapi: tezy dopovidej*, pp. 20–22. [In Ukrainian].
43. Vas"kyv, N. (2016). Receptyya Turcy y tureckoj kul"tury v ukrajnskoj lyterature 1920–30-kh godov. *Literaturnyj proces: metodolohiya, imena, tendencyi: Zbirnyk naukovykh prats" (filolohichni nauky)*, 7, pp. 67–77. [In Russian].
44. Velychko, L. (1930). Radyans"ko-turec"ki vzayemyny. *Chervonyj shlyakh*, 2, pp. 153–160. [In Ukrainian].
45. Stambulov, V. (1930). Uspikhy i trudnoshhi buduvannya novoyi Turechchyny: lyst z Angory. *Chervonyj shlyakh*, 2, pp. 138–143. [In Ukrainian].
46. Akchokrakly, O. (1927). Tatarskye tamhy v Krymy. *Yzvestyya Krymskoho ped. yn-ta*. Kn. 1. pp. 32–47; Akchokrakly, O. (1927). Staro-krymskye y otuzskye nadpysy XIII–XV vv. *Yzvestyya Tavryjskoho obshhestva ystoryy, arkheolohyy y etnohrafyy*, 1, pp. 5–17; Akchokrakly, O. (1928). Novoe yz ystoryy Chufutkale. *Yzvestyya Tavryjskoho obshhestva ystoryy, arkheolohyy y etnohrafyy*, 2, pp. 158–172; Akchokrakly, O. (1928). Korotkyj ohlyad naukovo-doslidchoyi roboty v Krymu protyhom 1927–1928 rr. *Skhidnyj svit*, 2, pp. 297–298; Akchokrakly, O. (1929). Naukovo-doslidcha robota po istoriyi material"noyi kul"tury u Krymu za 1928 r. *Sxidnyj svit*, 1/2, pp. 360–362; Akchokrakly, O. (1930). Tatars"ka poema Dzhan-Mukhamedova pro pokhid Islyam-Hireya II (III) spil"no z Bohdanom Khmel"nyc"kyim na Pol"shhu 1648–49 rr. *Skhidnyj svit*, 3, pp. 163–170. [In Ukrainian].
47. Kovalevskyj, A.P. (1956). *Knyha Akhmeda ybn-Fadlana o eho puteshestvyi na Volhu v 921–922 hh*. Khar"kov. [In Russian].
48. Zdanevych, B.I. Pro vzayemyny skhidnykh slov'yan z tyurks"kyimi narodamy za domonhol"s"kykh chasiv (Do pytannya pro tyurks"ki elementy v skhidnoslov'yans"kykh, zokrema v ukrajins"kiy movi). *Rukopys*, maye 115 ark., zberihayet"syia u biblioteci Instytutu movoznavstva NANU. B.I. Zdanevych. Poperednij spysok sliv tyurks"koho pokhodzhennya, a takozh sliv inshyx koreniv, shho vidbyvayut" tyurks"ki rysy, shho uvijshly do skladu ukrajins"koyi leksyky. *Rukopys* 1946 r., maye 99 ark. [In Ukrainian].
49. Dashkevych, Ya.R. (1963). Rec. na kn.: Evlyya Cheleby. *Knyha puteshestvyi, Moskva*, 1961. *Naukovo-informacijnyj byuletyn" Arkhivnoho upravlinnya URSSR*, 1, pp. 83–84; Dashkevych, Ya.R. (1966). Cinne vydannya pro Khotyns"ku vijnu. Rec. na kn.: Ystoryya Khotynskoj vojny. Erevan, 1964. *Arkhivy Ukrayiny*, 3, pp. 93–94; Dashkevych, Ya.R. (1969). Turec"ke dyplomatyчне lystuvannya ukrajins"kouy movoyu v 40-kh rr. XVI st. "Slavia", Praha, 1, pp. 110–118; 1971. N 2. S. 246–249; Dashkevych, Ya.R. (1977). A Turkish Document in Ukrainian from the Mid-sixteenth Century: On the Origin of the Ukrainian Cossacks. *Harvard Ukrainian Studies*, 1(1); Dashkevych, Ya.R. (1990). Ukrayina i Turechchyna – doslidzhennya vzayemovidnosyn XV–XVIII st. *Problemy ukrajins"koyi istorychnoyi mediyevistyky*.

- Metodychni rekomendaciyi / Teoretyko-praktychni rozrobky (Kam'yanec"Podil"s"kyj, traven" 1989 r.). Kyiv, pp. 65–72. [In Ukrainian].
50. Chernikov, I.F. (1962). *Radyans"ko-turec"ki vidnosyny v 1923-1935 rr.* Kyiv: Vyd-vo AN USSR; Chernikov, I.F. (1967). *Turec"ka Respublika v 50–60-ti roky XX st. Z istoriyi zovnishn"oyi polityky.* Kyiv; Chernykov, Y.F. (1977). *V ynteresakh myra y dobrososedstva (o sovetsko-tureckyykh otnoshennyakh v 193-1970 hh.).* Kyev. [In Russian].
51. Hanusec", O.I. (1961). *Derzhavnyj ustrij Turechchyny v period respubliky.* Kyiv; Hanusec", A.Y. (1975). Vneshnepolytycheskyj kurs pravytel"stva Turcyj nakanune vtoroj myrovoj vojny. *Vestnyk Kyevs'koho un-ta. Mezhdunarodne otnoshennya y mezhdunarodnoe pravo*, 1, pp. 96–107; Hanusec", A.Y. (1977). Vneshnepolytycheskyj kurs pravytel"stva Turcyj v nachal"nyj peryod vtoroj myrovoj vojny. *Vestnyk Kyevs'koho un-ta, Mezhdunarodne otnoshennya y mezhdunarodnoe pravo*, 4, pp. 30–39. [In Russian].
52. Filipenko, D.M. (1962). Ekspansiya francuz"koho imperializmu v Turechchyni (1918–1922). *Ukrayins"kyj istorychnyj zhurnal*, 1, pp. 74–83; Filipenko, D.M. (1962). Krytyka fal"syfikacij istoriyi nacional"no-vyzvol"noho rukhu v Turechchyni 1919–1923 rr. *Pytannya novoyi ta novitn"oyi istoriyi*, 2, pp. 46–62; Filipenko, D.M. (1963). Radyans"ko-turec"ki vidnosyny (1920–1922 rr.). *Ukrayins"kyj istorychnyj zhurnal*, 3, pp. 77–81. [In Ukrainian].
53. Harkavec", A.N. (1988). *Tyurkskye yazyky na Ukrayne (Razvytye struktury).* Kyev; Harkavec", A.N. (1983). Zmina tradycijnogo porjadku sliv u tyurks"kykh movakh na Ukrayini. *Movoznavstvo*, 3, pp. 41–49. [In Ukrainian].
54. Ks"ondzyk, N.M. (1991). *Tureckaya trudovaya ymyhracyya v stranakh Zapadnoj Evropy (70–80 hh.).* Kyev; Ks"ondzyk, N.M. (1980). Nekotorye aspekty tureckoj trudovoj myhracyy v strany "Obshheho rynku" (60–70-e hh.). *Aktual"nye problemy socyal"no-ekonomycheskoho razvytyya stran Azyy y Afryky.* Kyev, pp. 37–44; Ks"ondzyk, N.N. (1987). Osnovnye napravlenyya nauchno-tekhnycheskoj polytyky sovremennoj Turcyj. *Nauchno-tekhnycheskaya polytyka zarubezhnykh stran.* T. 3. Razvyvayushhyesya strany. Kyev, pp. 165–178; Ks"ondzyk, N.N. (2001). Kurds"ke pytannya v suchasnij Turechchyni. *Doslidzhennya svitovoyi polityky*, 14, pp. 96–105; Ks"ondzyk, N.N. (2004). Turechchyna v konteksti osnovnyx spryamuvan" vnutrishn"oyi i mizhnarodnoyi diyal"nosti. *Doslidzhennya svitovoyi polityky*, 28, pp. 95–113. [In Ukrainian].
55. Chernikov, I.F. (2005). Do rozrobky temy pro vidrozhennya tyurkolohiyi v Ukrayini pislya 30-kh rokiv XX st. *Shkidnyj svit*, 4, pp. 72-96. [In Ukrainian].
56. Halenko, O.I. (2005). Politychnyj aspekt etnonacional"noho rozvytku Krymu: nacional"nyj komunizm. *Krym v etnopolitychnomu vymiri.* Kyiv, pp. 170–213; Halenko, O.I. (2001). Dyplomatiya Kryms"koho Khanatu (seredyna XV s. – 1783). *Narysy z istoriyi dyplomatiyi Ukrayiny.* Kyiv, pp. 208–263; Halenko, O.I. (2000). Pro dilovodni pereklady z osmans"ko-turec"koyi movy dokumentiv Arkhivu Kosha Novoyi Zaporoz"koyi Sichi ta problemy yikhnoho arkhеоhrafichnoho opracyuvannya. *Arkhiv Kosha Novoyi Sichi Vijs"ka Zaporoz"koho: Korpus dokumentiv, 1734–1775.* T. 2. Kyiv, pp. 23–31; Halenko, O.I. (1999). Toward the character of the policy of the Ottoman Empire in the Northern Black Sea region after the Treaty of Belgrade (1739). *The Ottoman Empire in the XVIII century.* Roma, pp. 117–128; Halenko, O.I. (2004). Wine Production, marketing and consumption in the Ottoman Crimea, 1520–1542. *Journal of Economic and Social History of the Orient*, (47)4, pp. 507–547.
57. Serhijchuk, B., Serhijchuk, V. (2011). *Na mezhi dvokh svitiv. Ukrayins"ko-turec"ki vidnosyny v seredyni XVI- na pochatku XXI st..* Kyiv: PP Serhijchuk M.I.; Serhijchuk, V. (2004). Istorychni tradyciyi porozuminnya mizh ukrayins"kyim i turec"kyim narodamy. *Ukrayina – Turechchyna: mynule, suchasne ta majbutnye: zbirnyk naukovykh prats.* Kyiv: Deneb, pp. 80–90. [In Ukrainian].

58. Halenko, O.I. (2007). *Zabuta skarbnyca kul'tury turec'kykh narodiv. Ukrayina – Turechchyna: istoriya kul'turnykh zv'yazkiv i spivrobitnyctvo na suchasnomu etapi*. Vseukrayins'ka naukova konferenciya: tezy dopovidej. Kyiv, pp 4–5. [In Ukrainian].
59. Shherbatyuk, O. (2004). Turec'ka tema u spryamuvannyakh kul'turnoyi vzayemodiyi rann'omodernoyi Ukrayiny zi svitom. *Ukrayina – Turechchyna: mynule, suchasne, majbutnye: zbirnyk naukovykh prac*. Kyiv: “Deneb”, pp. 466–478. [In Ukrainian].
60. Khalymonenko, H. (2015). Instytut kozactva: tyurks'koho j ukrayins'koho. *Ukrayina – Turechchyna: istoriya, polityka, ekonomika, pravo, dyplomatiya, kul'tura*. Kyiv: Ukr. pys'mennyk, pp. 38–49. [In Ukrainian].
61. Halenko, O. (2011). Pro stepovi dzherela ukayins'koyi ta turec'koyi kul'tur. *Ukrayina-Turechchyna: istoriya kul'turnykh zv'yazkiv ta spivrobitnyctvo na suchasnomu etapi: zb. nauk. Pr.* Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyj centr “Kyyivs'kyj universytet”, pp. 236–257. [In Ukrainian].
62. Kochubej, Yu. (1993). Ukayins'ko-turec'ko-kryms'ki vidnosyny u tvorakh ukayins'kykh pys'mennykiv (Do problemy literaturnykh stereotypiv). *Skhidnyj svit*, 1, pp.102–107. [In Ukrainian].
63. Yakubovych, M. (2016). *Islam v Ukrayini: istoriya i suchasnist*. Vinnyca: TOV “Nilan-LTD”. [In Ukrainian].
64. Turanly, F.G. (2001). Osmans'kyj dokument pro dyplomatychnu diyal'nist' het'mana Petra Doroshenka. *Ukrayins'kyj arkhoehrafichnyj shhorichnyk*, 5–6, pp. 334–340; Turanly, F.G. (2005). Kozac'kyj chynnyk u zovnishnij polityci Vysokoyi porty: vstanovlennya ukayins'ko-kryms'koho soyuzu seredyny XVII st., joho znachennya ta naslidky. *Skhidnyj svit*, 4, pp. 53–59; Turanly, F.G. (2010). *Tyurks'ki dzherela do istoriyi Ukrayiny*. Kyiv: Vydavnyctvo Instytutu ukayins'koyi arkhoehrafiyi ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevs'koho NAN Ukrayiny; Turanly, F.G. (2016). Vidomosti z osmans'ko-turec'kykh pysemnykh dzherel pro Ukrayinu seredyny XVII stolittya. *XX Skhodoznavchi chytannya A. Kryms'koho do 145-richchya A. Yu. Kryms'koho ta 25-yi richnyci Instytutu skhodoznavstva im. A. Yu. Kryms'koho NAN Ukrayiny: tezy dopovidej mizhnarodnoyi naukovoyi konferenciyi*. Kyiv, pp. 20–21. [In Ukrainian].
65. Turanly, F.G. (2000). *Litopysni tvory M. Sena'yi ta H. Sultana yak istorychni dzherela*. Kyiv. [In Ukrainian].
66. Mkhlytaryan, N.I. (2006). Stratehichni oriyentyry vzayemovidnosyn Ukrayiny z Turechchynoyu. *Ukrayina: stratehichni priorytety. Analitychni otsinky: monohrafiya*. Kyiv: NISD, pp. 536–541; Mkhlytaryan, N.I. (2011). Ukayins'ko-turec'ki vidnosyny (suchasnyj stan). *Skhidnyj svit*, 1, pp. 74–77; Mkhlytaryan, N.I. (2013). Zovnishn'opolitychnyj kurs suchasnoyi Turec'koyi Respubliki. *Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: Zb. nauk. prac*, I. (112), pp. 160–170. [In Ukrainian].
67. Volovych, O.O., Vorotnyuk, M.O., Haber, Ye.V. (2011). *Turechchyna u suchasnomu sviti: poshuk novoyi identychnosti: zbirnyk statej ta analitychnyx materialiv*. Odesa: Feniks. [In Ukrainian].
68. Vorotnyuk, M. (2016). *Audyt zovnishn'oyi polityky: Ukrayina-Turechchyna*. Diskusijna zapyska. Kyiv.: Instytut svitovoyi polityky. [In Ukrainian].
69. Achkinazi, I.V. (1995). Krymchac'ka mova. Istoriohrafiya ta dzherela. Do postanovky problemy. *Skhidnyj svit*, 1; Achkynazy, Y.V. (2005). Krymchaky. Kratkij ocherk etnycheskoj ystorry. *Krymchakhtar. Kul'turnoe naslednye krymchakov*. Sf., 1, pp. 7–19. [In Russian].
70. Mavrina, O.S. (2004). Do problemy doslidzhennya istoriyi Kryms'koho khanatu kincyа XV–XVI st. (za materialamy Harvard Ukrainian Studies). *Skhidnyj svit*, 1, pp. 86–92; Mavrina, O.S. (2006). Vid ulusu Zolotoyi Ordy do Kryms'koho khanstva: osoblyvosti politychnoyi evolyuciyi. *Skhodoznavstvo*, 33–34, pp. 108–119; Mavrina, O.S. (2008). Sel'dzhuky v Krymu (do pytannya pro dostovirnist' svidchen' musul'mans'kykh avtoriv). *Skhidnyj svi*, 2, pp. 98–103. [In Ukrainian].

71. Yakubovych, M.M. (2016). *Filosofs"ka dumka Kryms"koho khanstva: monohrafiya*. Kyiv.: Komora; Yakubovych, M. (2016). *Islam v Ukrayini: istoriya i suchasnist"*. Vynnyca: TOV "Nilan-LTD". [In Ukrainian].
72. *Ukrayina: proekty ta zakhody*. (2015). TİKA. Turec"ke ahentstvo zi spivrobitnyctva ta koordynaciyi 1997-2015. [Online]. Available from: <https://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij%20Eserler/Ukrayna-kitapcik.pdf> [In Ukrainian].

Sorokin S., Prorochenko N. Ukrainian Turkology in the XXth and Early XXIst Centuries: its Development and Fundamental Achievements.

This research deals with an analysis of the formation, professional evolution, and key achievements of Turkology studies in Ukraine. It was determined that a major push for the development of Ukrainian Turkology was Ukraine's independence in 1918 and the foundation of special academic and scientific institutions such as the Ukrainian Academy of Sciences, All-Ukrainian Research Association of Orientalists, the Turkology Commission which ensured a fruitful development of Turkology studies. A special attention of Ukrainian orientalists to Turkology was determined by sustained historical ties of the Ukrainian people with the Turkic peoples of Ukraine as well as by the establishing of interstate relations with the Republic of Türkiye and the necessity of their further development. It was noted that during the reign of Soviet power in Ukraine, Turkology declined due to massive repressions against Ukrainian Turkologists, the destruction of Ukrainian Oriental research centers in 1930s and the subsequent ban of specialized scientific institutions and oriental schools which were concentrated mainly in Moscow. Enabling environment for the resurgence of Turkology as an independent research branch was ensured after the renewal of Ukrainian independence in 1991, which indicates the relevance and practical significance of such research for our country. The development and scientific results of Ukrainian Turkology are a significant contribution to the evolution of humanitarian ties between Ukraine and Turkic peoples and states. This paper represents basic features and directions of the research activities of Ukrainian Turkologists, the generalization of their academic heritage and the analyses of Turkology academic works. It is especially underlined that the most important paradigm of the evolution of Turkology studies in Ukraine is the enlargement of the scope of Ukrainian – Turkic relations research, the deepening of the study of the steppe civilization on the territory of Ukraine and their influence on Ukrainian culture and mentality.

Keywords: *Oriental Studies, Turkology, A. Krymsky, All-Ukrainian Academic Association for Oriental Studies, Ukrainian-Turkish relations research history.*